

Uit: 'De Wortels, de twijgen en de vruchten van de boom'
De Vincentiaanse liefde in de spiritualiteit van de Dochters van Maria en Joseph. Door Charles Caspers & Kees Waaijman

3. Het klooster binnenstebuiten. De spiritualiteit van Vincent de Paul

Over het leven, de spiritualiteit en de stichtingen van Vincent de Paul (†1660) is al veel geschreven. Het is nauwelijks mogelijk om zijn volle en vaak wisselvallige leven in enkele bladzijden te schetsen.¹ Relevant is om nog kort te wijzen op de innerlijke ommekeer die hem leidde tot het inzicht dat hij aan de Dochters van Liefde heeft meegegeven: dien de armen als jouw meesters, want zij vertegenwoordigen Christus, die heeft gezegd 'alles wat je voor één van deze minste broeders van Mij hebt gedaan, heb je voor Mij gedaan' (Mat 25,40).²

Aanvankelijk was Vincent een echte carrièrejager. Reeds op negentienjarige leeftijd tot priester gewijd, wilde deze telg van een weinig vermogende boerenfamilie zijn vele talenten en zijn soms ongebreidelde fantasie vooral gebruiken om zich een goede status en financiële positie te verwerven. Hij had het geluk dat hij personen ontmoette die hem richting wezen op de innerlijke weg, zoals Pierre de Bérulle (†1629) en François de Sales (†1622), twee belangrijke vernieuwers van het geestelijk leven, in Frankrijk en in andere West-Europese landen. Het meest doorslaggevend echter om zich af te wenden van zijn eigenbelang en te gehoorzamen aan zijn roeping, waren tussen 1612 en 1617 concrete ontmoetingen met de armen. De schrijnende toestanden waarin Vincent hen aantrof, waarbij hij niet alleen materiële maar ook geestelijke nood en wanhoop constateerde, raakten hem ten diepste. Toen heeft hij ervaren dat de ontmoeting met de armen in feite de ontmoeting met God is. *Caritas* betekent voor hem en zijn volgelingen veel meer dan alleen één van de 'goede werken' waarmee men zich in de ogen van God wil rechtvaardigen. Neen, liefde of *caritas* is de vertaling van Gods liefde in het leven zelf. De liefde Gods heeft hij in hen ervaren en hij en zijn volgelingen schenken aan de armen de liefde die zij aan God willen schenken.³ Zijn spiritualiteit is geënt op het evangelie. Zijn beeld van Christus als degene die gezonden is om de wil van de Vader te doen, is geïnspireerd door het evangelie volgens Johannes (Joh 4,34; 6,38; 12,49; 14,10).

Vincent verwees graag naar het 'oordeel van de mensenzoon' in het evangelie volgens Matteüs dat hem tot ommekeer had gebracht, en naar de verzen uit het evangelie volgens Lucas, waar Jezus in de synagoge leest uit een boekrol van de profeet Jesaja: 'De Geest van de Heer rust op mij; daartoe heeft Hij mij gezalfd. Om aan armen de goede boodschap te brengen heeft Hij mij gezonden (...)' (Lc 4,18).

Dit hoofdstuk gaat over de belangrijke betekenis van de armen voor de Dochters van Liefde en de consequentie daarvan voor hun leefwijze. In de tijd waarin Vincent leefde, betekende die leefwijze een breuk met de leefwijze van vrouwelijke religieuzen tot dan toe. Kees Waaijman laat zien hoe de spirituele architectuur die Vincent voor de Dochters van

¹ Geactualiseerde en verdere uitwerking van Kees Waaijman, *Spiritualiteit. Vormen, grondslagen, methoden*, Kampen/Gent 2000, 162-166.

² Vgl. Mida Purba, *Spirituality in context. Vincentian Spirituality Actualized by the Batak Sisters of Charity in North Sumatra*, Wijchen 2008, 38.

³ Vgl. André Dodin, 'Vincent de Paul', in: *Dictionnaire de spiritualité*, Paris 1994, 841-863; René Stockman, *Vincentius achterna. Onze voorkeursoptie voor de armen*, Antwerpen 2009.

Liefde had ontworpen, vergeleken met de bestaande kloosterwereld resulteerde in een ‘klooster binnenstebuiten’.

De spiritualiteit van Vincent de Paul

De Dochters van Maria en Joseph werden reeds in de ontstaansfase van de congregatie aangeduid als ‘Zusters van liefde’. Deze typering sluit aan bij de oorspronkelijke benaming ‘Dochters van Liefde’, die beide stichters, Vincent de Paul en Louise de Marillac (net als Vincent gestorven in 1660), gaven aan de door hen gestichte ‘religieuze’ gemeenschap. ‘Religieus’ staat tussen aanhalingstekens, omdat Vincent nu juist geen religieuze gemeenschap wilde in de gangbare betekenis van het woord. Hij wilde een ‘klooster’, dat binnenstebuiten was gekeerd.

Dit binnenstebuiten-klooster gaan wij beschrijven aan de hand van de *Algemene Regels*, waarin Vincent deze tegendraadse leefwijze heeft vastgelegd. In die *Regels* zien wij Vincent als een ware architect aan het werk. Op systematische wijze beschrijft hij het doel, de grondvorm en de basishoudingen van een Vincentiaanse ‘kloostergemeenschap’, zoals hij die ziet. Wij beperken ons in deze bijdrage tot het tweede deel: de grondvorm.

Uitgangspunt: blootgesteld aan buiten

Het vertrekpunt van de Vincentiaanse leefwijze ligt buiten de wij-groep, buiten de gemeenschap, buiten de institutie: bij de zieken, de armsten, de vereenzaamden, de verstotenen. De leefwijze die Vincent en Louise de Marillac voor ogen stond, is van buiten naar binnen gedacht. Het zwaartepunt ligt buiten: bij de zieken, de armen, de lichamelijk en geestelijk beperkten, de wezen, de verstotenen, kortom degenen die het niet voor het zeggen hadden in de toenmalige maatschappij. Per definitie stonden al deze sloebers aan de rand van de samenleving, ofschoon ze tezamen een groot deel, misschien wel de meerderheid, van de bevolking uitmaakten. Zeventien van de twintig miljoen inwoners van Frankrijk behoorden omstreeks 1600 tot de boerenstand, de meesten van hen waren zeer arm. Bestaanszekerheid was ten tijde van Vincent nog minder vanzelfsprekend dan in de ‘donkere middeleeuwen’. De rijke burgerij en de machtige adel beschouwden de vele armen in de steden en op het platteland als gevaarlijk, griezellig, in alle opzichten ‘buiten’.

Vincent beseftte dat een leefwijze die zich laat gezeggen door de armsten, nieuw is: ‘Er zijn wel ziekenhuizen gesticht om de zieken te verplegen. En er zijn wel religieuzen die zich aan God hebben toegewijd om de verpleging daar op zich te nemen. Maar tot nu toe is het niet voorgekomen, dat zieken in hun woningen werden verzorgd’ (IX, 246).⁴ Voor Vincent is deze blootstelling aan ‘buiten’ de meest verheven roeping in de kerk (IX, 38, 41, 173).

Nu we onze aandacht gericht hebben op ‘buiten’, dienen we ook een moment stil te staan bij ‘blootgesteld’. Letterlijk betekent dat: onderhevig zijn aan de directe inwerking van iets of iemand, bijvoorbeeld ‘blootgesteld’ zijn aan de kou. Een dochter van liefde waagt zich in een gebied waarover zij geen zeggenschap heeft. Zij bezoekt een zieke thuis, een arme in zijn zolderkamertje of onder een brug. Zij begeeft zich buiten de beschermende instituties, in gevaarlijk gebied: het risico van een te dichte nabijheid, meegesleurd te worden in de ellende, de belangeloosheid uit het oog te verliezen, zich mee te laten slepen door machtsmisbruik,

4 Dit citaat komt uit de *Correspondance, entretiens, documents* van Vincent, uitgegeven door P. Coste tussen 1920 en 1925. Het geheel omvat 14 delen. Wij zetten steeds het betreffende deel en de pagina tussen haakjes in de tekst.

enzovoort. Daarom zegt hij in zijn *Regels* dat zij tegen deze ‘blootstelling’ een adequate bescherming moeten opbouwen:

Zij zullen voor ogen houden dat (...) zij, omdat een klassiek klooster niet geschikt is voor de werkzaamheden van hun roeping, zij niettemin, daar zij veel meer blootgesteld zijn aan buiten dan de religieuzen (...), verplicht zijn een even deugzaam leven te leiden als die religieuzen.

Vincent is geen naïeve idealist. Hij weet dat een leefwijze die zich in het ‘buiten’ waagt, een innerlijke weerbaarheid dient te ontwikkelen die bestand is tegen corruptie, infectie, eigenbelang en machtsmisbruik.

Het Vincentiaanse klooster

De spirituele architectuur van Vincent is gestructureerd vanuit de situatie waarin de zieke, de arme, de uitgestotene zélf zich bevindt. Dit uitgangspunt vinden we dan ook terug in de beschrijving van het Vincentiaanse klooster. De Dochters van Liefde zijn

veel meer blootgesteld aan buiten
dan de andere religieuzen, omdat zij doorgaans
geen ander klooster hebben dan de huizen van de zieken,
geen andere cel dan een huurkamer,
geen andere kapel dan de parochiekerk,
geen andere pandgang dan de straten van de stad
of de zalen van de ziekenhuizen.

De woorden ‘klooster’, ‘cel’, ‘kapel’ en ‘pandgang’ roepen de klassiek-religieuze leefwijze op. Zij omspelen alle vier ‘de teruggetrokkenheid die kenmerkend is voor het kloosterleven’, zoals dat tot dan toe gangbaar was. Het ‘klooster’ roept de inkeer op, waarvan de ‘cel’ het hart vormt. De ‘kapel’ lokaliseert het gemeenschapsgebed, de ‘pandgang’ de onderlinge omgang. In contrast hiermee tekent Vincent de ruimtelijke ordening van het nieuwe binnenstebuiten-klooster. Dat klooster bestaat uit de huizen van de zieken: de armen met hun besmettelijke ziekten, de stervenden bij wie de Dochters van Liefde waken (II, 549; III, 54). De cel van dit tegendraadse klooster bestaat uit de huurkamer van de armen: daar waar de degenen wonen, die helemaal onderaan de maatschappelijke ladder bungelen. De kapel van dit naar buiten gewende klooster is de parochiekerk, waar de ‘gewone’ mensen, die de armen en zieken nabij zijn, naartoe gaan. De pandgang van dit wereldse klooster wordt gevormd door de straten van de stad. Daarover bewegen zich de bedelaars, daar vind je de armen, daarlangs ‘moeten jullie gaan om de zieken te dienen’ (IX, 82, 90; X, 662).

In het traditionele klooster wordt de relatie binnen-buiten geregeld door het slot, de tralies en de sluier. Nagenoeg alle vrouwelijke religieuzen waren daartoe verplicht. Oorspronkelijk dienden het slot, de tralies en de sluier als bescherming van de vrouw. Gaandeweg ging het echter om een vorm van opsluiting, een beknotting van de vrijheid. Mannelijke religieuzen waren wat dit betreft minder strikt gehouden aan beperkende regels. Vincent ontwerpt een specifieke relatie binnen-buiten voor de Dochters van Liefde. Zij kennen

geen ander slot dan de gehoorzaamheid,
geen andere tralies dan de eerbied voor God,

geen andere sluier dan de heilige schroom.

Tegenover de traditionele regeling van de relatie binnen-buiten stelt Vincent een vorm van zelfbescherming die verrassend origineel is. Hij noemt drie beschermende maatregelen: gehoorzaamheid, eerbied en schroom. Het is de moeite waard bij elk van deze drie een moment stil te staan.

Bij de Vincentiaanse gehoorzaamheid moeten we niet primair denken aan de gehoorzaamheid aan een overste. De binnenstebuiten-gehoorzaamheid houdt de Dochters van Liefde consequent gericht op het 'buiten': de armsten, de zieken, de stervenden.

Zij gaan slechts daarheen waar het werk hen opeist en verliezen geen tijd met nutteloze bezoeken. Is het niet zo, mijn Dochter, dat je daaraan dacht, toen je zei dat religieuzen kloosters hebben, maar dat de Dochters van Liefde slechts de gehoorzaamheid hebben? (IX, 313, vgl. IX, 512-513).

Door consequent te luisteren naar de noden van de minsten hebben de Dochters van Liefde een voortdurende bescherming tegen de gevaren van de 'blootstelling aan buiten'. Door voortdurend te letten op het wezenlijke in de Vincentiaanse leefwijze, zijn zij als het ware automatisch beschermd tegen corruptie, infectie, verdraaiing, zelfbedrog en machtsmisbruik. De armen zijn de oversten van de Dochters van Liefde: 'De armen zijn onze meester, onze gebieders. Wij moeten aan hen gehoorzamen. Het is niet overdreven hen zo te noemen, want in de armen hebben wij de Heer bij ons' (X, 610).

Omdat de armen de meesters zijn, zijn de Dochters van Liefde aan hun meesters onvoorwaardelijke eerbied verschuldigd: 'Zusters, wees minzaam en zacht in je omgang met de armen. Je weet dat ze onze meester zijn en dat wij van hen moeten houden met tederheid en dat wij hen moeten eerbiedigen.'⁵ Het ontzagwekkende van de armen is gegrond in het feit dat ze de Heer present stellen: 'Behandel hen met eerbied zoals we onze Heer behandelen' (IX, 119; zie ook X, 332).

Eerbied en respect zijn de directe voedingsbodem voor de schroom. Schroom is respectvolle terughoudendheid, een gevoeligheid die de ander op geen enkele manier wil kwetsen. Schroom is omzichtig en wil geen misbruik maken van de helpende positie. Wie helpt, is de sterkere in de relatie. Dit vraagt een professioneel volgehouden schroom. Wie deze schroom niet van binnenuit kent en beoefent, mag niet aan het werk beginnen dat bepalend is voor de Vincentiaanse leefwijze. De leidende gedachte die telkens terugkeert, is: 'Jullie moeten de armen dienen' en derhalve moeten jullie 'uiterst schroomvol zijn' (IX, 86). Deze schroom betreft alle vormen van contact: het gesprek, de omgangsvormen en de aanraking. Ieder machtsmisbruik ten voordele van de helpster moet worden gebroken: 'Onderhoud deze heilige praktijk van de schroom, er steeds aan denkend dat jullie in de Congregatie er niet op uit worden gestuurd om je neigingen uit te leven of om je lichamelijke te bevredigen' (X, 60). Dit is klare taal. Ze vormt een waarborg voor het handelen van de Dochters van Liefde die 'blootgesteld zijn aan buiten'.

Deugden en grondhoudingen

In de christelijke spiritualiteit wordt onderscheid gemaakt tussen twee soorten oefeningen: de deugdbeoefening en de geestelijke oefeningen. Bij de deugdbeoefening gaat het om deugden als gerechtigheid, liefde, trouw, hoop, verstandigheid, enzovoort. Deugden worden

5 De spiritualiteit van Vincent de Paul, deel 1, Brussel 1993, 52.

ingeoefend door ze te praktiseren. Het is een kwestie van doen. Toch is het niet alleen een kwestie van praxis. Gaandeweg wordt de deugdzame zich ervan bewust dat het goed is om deugzaam te zijn. Hij wordt er een volwassen en volkomen mens van. Ten slotte dringt tot het bewustzijn door dat niet ik het ben die deugzaam is, maar dat God dat in mij doet. Iedere deugd is uiteindelijk een goddelijke deugd. De geestelijke oefeningen – gebed, vasten, waken, meditatie, stilte, enzovoort – zijn gericht op de zuiverheid van hart, dat wil zeggen: zij kweken een houding van openheid en transparantie. Binnen en buiten zijn één. Geen twee werelden, geen twee agenda's. Beide soorten oefeningen zijn erop aangelegd de mens dichterbij God te brengen en vooral: God de kans te geven dichterbij ons te komen.

Meteen in het begin al van zijn *Algemene regels* geeft Vincent aan dat de Dochters van Liefde 'de innerlijke oefeningen van het geestelijk leven moeten verbinden met de uiterlijke werkzaamheden van de christelijke liefde ten opzichte van de armen'. Het geheel van oefeningen moet er derhalve op aangelegd zijn de 'blootstelling aan buiten' als het ware een binnenkant te geven: het buitenste moet een binnen worden. De 'innerlijke oefeningen' omvatten zowel de deugdbeoefening als de geestelijke oefeningen. Maar beide samen dienen ertoe om aan de praktijk van de liefde een binnenkant te geven. Vincent begint met de deugdbeoefening:

Zij zijn verplicht (...)
een even deugzaam leven te leiden
als wanneer ze geprofest waren in een religieuze orde.

Omdat de zusters onmiddellijk blootgesteld zijn aan de inwerking van buiten – ellende, besmettelijke ziekten, verdriet, marginalisering, ontmoediging, onzuiverheid, enzovoort – moeten zij hieraan een tegenwicht bieden door gestage training in het deugdenleven: 'Daarom, mijn zusters, ofschoon jullie niet in een klooster zijn opgesloten, moeten jullie niettemin even, ja meer deugzaam zijn' dan de traditionele religieuzen. Vincent noemt het deugdenleven hun 'traliewerk' (X, 658).

Het centrum van de Vincentiaanse deugden wordt gevormd door vier deugden. Samen vormen zij een kruis: nederigheid, liefde, gehoorzaamheid en geduld (X, 521-539). Als herinnering aan dit viertal dragen de zusters een houten kruisje. De liefde vormt het hart van de deugden. Dat vloeit voort uit hun werkzaamheid: de belangeloze liefde voor de armsten. Het is ook de kern van de christelijke spiritualiteit. Beide zijn één en hetzelfde: 'De liefde is de meest verhevene van alle deugden. Zij geeft gewicht en waarde aan alle andere deugden. De goedheid van God heeft ons uitverkoren Hem te beminnen door ons Dochters van Liefde te noemen' (X, 472). Door de liefde krijgen we een zacht hart, zodat we niet onverschillig kunnen blijven bij het leed van een evenmens: 'De liefde maakt het mogelijk dat we niemand kunnen zien lijden zonder ook met hem te lijden. De liefde opent het hart van de één voor de ander en laat hem aanvoelen wat de ander ervaart' (XII, 271). Liefde is barmhartigheid. Diezelfde liefde richt de aandacht volkomen op de ander die in nood is. Zij is gehoorzaam. Zij luistert naar haar meester: de arme en de zieke. Zij heeft geduld met hem, is niet haastig, niet geïrriteerd. De liefde vormt de binnenkant van de liefdewerken: 'Niet door de lengte van de tijd beoordeelt men of een dochter waardig is de mooie naam Dochter van Liefde te dragen, maar eerder of zij van binnen bekleed is met dit kleed van de liefde voor God en voor de naaste. Dat is het wat de Dochter van Liefde maakt' (X, 461).

Vanuit het oogpunt van spiritualiteit is het goed te blijven zien dat de liefde voor de naaste Godsliefde is. De naastenliefde verenigt met God:

Een middel om het te doen zoals God het wil, dat is het te doen in liefde, in liefde, mijn Dochters. Oh! Dat zij toch jullie dienst excellent moge maken! Maar weten jullie

wat dat wil zeggen: doen in liefde? Dat is: doen in God, want God is liefde, dat is: het volkomen zuiver om God doen (IX, 249).

Op deze wijze geeft het liefdewerk God de kans werkelijk God te zijn: ‘Als je de armen dient met goedheid, zachtheid, eerbied, maak je de aanwezigheid van God tastbaar. Doen wat God gedaan heeft, is zelf God zijn’ (X, 134).⁶

Na het deugdenleven geeft Vincent een beschrijving van de geestelijke oefeningen die de praktijk van de liefde innerlijk doorschijnend moeten maken. Klassiek heet dat de zuiverheid van hart. Deze zuiverheid van hart geeft innerlijke consistentie aan de deugden en maakt de daarin beleefde Godsliefde hartelijk. Vincent stelt dat de Dochters van Liefde verplicht zijn

zich te gedragen
op alle plaatsen waar zij zich bevinden onder de mensen
met evenveel ingetogenheid,
zuiverheid van hart en lichaam,
onthechting aan de schepselen
en stichting
als de ware religieuzen in de teruggetrokkenheid
die kenmerkend is voor hun klooster.

Tegenover het viertal van de deugden staat het viertal van de geestelijke houdingen, nodig om de deugden stevig te maken en ze voortdurend te richten op God, de bron en de kracht van alle deugden. We staan kort stil bij de houdingen die Vincent noemt.

Een ingetogen mens is iemand die gewend is uiterlijke handelingen steeds te verbinden met verinnerlijking, eenvoud en concentratie. Een zuster die geconcentreerd bezig is met een zieke om die te verzorgen, is ingetogen. Iemand die intens en toegewijd luistert naar een mens in grote nood, is ingetogen. Wie de situatie waarin de naaste zich bevindt, laat doorwerken tot in zijn hart, is ingetogen. Simpel gesteld: wat de ander meemaakt, komt bij mij binnen en wordt eerbiedig in mijn hart bewaard.

Over de zuiverheid van hart spraken wij reeds. Vincent voegt daar het lichaam aan toe: de zuiverheid van hart en van lichaam. Dat is wijs. Want de Dochters van Liefde worden lichamelijk ‘blootgesteld’ aan de inwerking van zieken, stervenden en armen. Wie hieraan is blootgesteld, zal zichzelf zorgvuldig moeten hoeden voor allerlei ‘infecties’, zowel psychische aandoeningen als lichamelijke verontreinigingen. Ziekte kan besmettelijk zijn. De grootste zorg is geboden deze infecties niet over te nemen en door te geven. Maar nog fundamenteeler is de zuiverheid van hart: ‘Er is zuiverheid van lichaam en zuiverheid van geest. Wie de zuiverheid van lichaam heeft, heeft daarom nog niet de kuisheid. Het is de zuiverheid van geest die deze deugd van binnenuit vormt en haar de volmaaktheid geeft en er zelfs het wezen van vormt’ (XII, 418). Zuiverheid is een mentale kwestie: kijken met een zuiver oog naar de ander, steeds gericht op de eerbied. Want de zieke is (puur natuurlijk gezien) steeds de zwakkere partij. Zuiverheid voorkomt misbruik.

Onthechting is een houding die zich losmaakt van fixaties en vastgeroeste patronen. Het is zo gemakkelijk om te oordelen over iemand die het slecht maakt: eigen schuld! Had hij dit of dat maar moeten doen of nalaten! Het is niet eenvoudig deze oordelende en fixerende blik los te laten en de ander vrij te kijken. Hij is, hoe dan ook, een kind van God. Hij is onze Meester. Wij weten niet hoe alles zo is gekomen. Ons past een zekere afstand, een zekere

⁶ Vergelijk in dit boek het tweede hoofdstuk, ‘Johannes, de apostel van de liefde, over de liefde’, de uitleg van 1 Joh 2 en 1 Joh 4, over Gods liefde die in ons werkt.

terughoudendheid, waardoor wij ons losmaken van de eerste indruk en de gangbare mening. Zo kijken dat iemand steeds weer een nieuwe kans krijgt, dat is onthechting. Deze houding is van levensbelang voor het liefdewerk, zij is ‘zo noodzakelijk, dat jullie zonder deze houding de plicht van jullie roeping niet kunnen vervullen’ (X, 155).

Stichting betekent letterlijk opbouw. Stichtelijke lectuur is lectuur die iemand spiritueel voedt en opbouwt. Stichting richt zich tegen innerlijke afbraak, ondermijning en ondervoeding. Wat is stichting binnen de context van het werken voor de armsten? We zagen reeds, dat een leefwijze die zich voortdurend buiten het institutioneel beveiligde kader afspeelt, niet zonder risico is. De ander kan je energie wegzuigen. Je kunt worden geïnfecteerd en psychisch overbelast raken. Allemaal factoren die niet stichten, maar ontstichten. Wat Vincent zijn Dochters aanraadt, is dat zij zich laten opbouwen door het liefdewerk dat zij verrichten. Dat gaat niet vanzelf. De kunst is je te laten voeden door de zorg en de aandacht die je besteedt aan je naaste. Dat is een mentale oefening. Naarmate de ander mij sticht, zal ik minder kwetsbaar zijn voor heimelijk egocentrisme, voor machtsmisbruik en voor eigenbelang.

Intervisie

Er is nog een laatste punt dat wij moeten bespreken met het oog op de Vincentiaanse spiritualiteit: het geestelijk leergesprek. Alle spiritualiteiten kennen vormen van intensief overleg. Of het nu gaat om de woestijnmonniken, de monastieke scholen, de bedelbroeders, de Moderne Devotie, steeds weer worden vormen van intensieve uitwisseling uitgevonden en gepraktiseerd. Dit geldt ook voor de Dochters van Liefde. Ook zij kennen hun geestelijke leergesprekken. Vanouds heetten deze leergesprekken *collatio*: het bij elkaar brengen van gedachten en inzichten rond een belangrijk spiritueel thema om door onderlinge uitwisseling te groeien in kennis en onderscheiding der geesten. De Dochters van Liefde hielden maandelijks gesprekken over hun werken met de armsten. Van de gesprekken die zij tussen 1643 en 1660 hielden onder leiding van Vincent en Louise de Marillac, zijn er 120 bewaard. De gespreksstof is zeer gevarieerd, maar het doel is steeds hetzelfde: elkaar stichten en opbouwen. Ons interesseert vooral hoe zij met elkaar spreken over de zorg voor de zieken, armen en vondelingen, de verhouding tussen binnen en buiten, de onderlinge verhoudingen en werkzaamheden, de organisatie van de gemeenschap en de inoefening van het deugdenleven en de geestelijke oefeningen. Hierover gaat het de helft van de gesprekken. Het aantal deelnemers varieert van twaalf personen in het begin tot ongeveer honderd personen aan het einde.

Er is Vincent veel aan gelegen dat alle zusters deelnemen aan het gesprek. Hij scherpt er zijn methode zelfs enigszins op aan: ‘Bij de vorige leergesprekken heb ik gemerkt dat jullie hulp nodig hadden om jullie motivatie te ontdekken met betrekking tot de voorgestelde thematiek. Daarom heb ik gedacht dat het misschien beter zou zijn van methode te veranderen, zodat jullie beter in staat zijn te begrijpen wat er aan de orde is en wat er te leren valt’ (IX, 94). Opdat ieder zo optimaal mogelijk kan participeren voert hij vragen in. Hij wil echter niemand buitensluiten: ‘Als er zijn die niet kunnen antwoorden, dan hoop ik dat zij zich daar niet te veel van aantrekken. Want wie weinig kunnen zeggen, doen het soms het beste, en wie de dingen begrijpen en gemakkelijk praten, doen dat vaak minder goed, hoewel sommigen goed spreken én goed doen’ (IX, 95). Zo is Vincent eigenlijk steeds bezig de zusters te motiveren actief deel te nemen aan het gesprek.

Zoals gezegd, alles kan onderwerp van gesprek zijn, als het maar een thematiek is die ieder aanbelangt. Er zit een bepaalde systematiek in de behandeling van de onderwerpen.

Eerst wordt er gevraagd naar het doel of de aantrekkelijkheid van bijvoorbeeld een deugd of een praktijk. Dat kan ook een vraag om uitleg zijn: wat betekent hier gehoorzaamheid? Wat zijn de motieven waarom een bepaalde deugd, oefening of afspraak moet worden gehandhaafd of bevorderd? Wat houdt deze deugd of oefening in? Een tweede vraagrichting betreft de actuele situatie. Hoe die te peilen? Zijn er tekenen die mij vertellen waar ik aan toe ben? Een derde vraag betreft de hindernissen en belemmeringen. Waar gaat het fout? Hoe komt dat? Waar liggen de gevaren en de risico's? De laatste vraag betreft de hulpmiddelen. Welke zijn de middelen om het beter te doen? Welke voornemens kunnen we maken voor de praktijk? Allemaal vragen die direct betrekking hebben op de praxis van het liefdewerk. Er worden geen stellingen ontwikkeld, geen boeken geciteerd. Uitgangspunt is de praktijk. Die vraagt om verheldering. Daartoe dienen de vragen.

We hebben het geluk dat er één leergesprek is waarin wordt gesproken en nagedacht over de praktijk van het leergesprek als zodanig. Dat gesprek had plaats op 1 mei 1648 (IX, 387-407). Interessant zijn de motieven die door de zusters genoemd worden om naar de samenkomsten te komen: in deze gesprekken luisteren wij naar de stem van God; door naar zijn stem te luisteren verheerlijken wij Hem; zonder deze leergesprekken zouden wij in duisternis wandelen; we worden erdoor gewaarschuwd; we leggen er rekenschap af van onze leefwijze; het is een leerschool van Christus en de Heilige Geest; het is een noodzakelijk middel om voortgang te maken op de geestelijke weg. Middelen die helpen de leergesprekken te verbeteren, zijn: zich biddend openstellen; goed luisteren; zich moeite geven het gezegde in zich op te nemen en er later samen nog eens over praten; er in het gedrag wat uit opdoen.

Het wezenlijke van de intervisiegesprekken is dat hier Gods leiding wordt ervaren. Vincent zelf verwoordt dit aldus: 'Niet alleen de aansporingen en correcties, mijn Dochters, komen van God, maar alles wat gezegd wordt, en niet alleen wat de overste zegt, want helaas ben ik slechts een ellendige zondaar, maar alles wat de zusters zeggen. Want zie je, mijn Dochters, het is God die tot jullie spreekt en jullie onderricht door jullie zelf omtrent wat Hij wil dat jullie doen' (IX, 388-389). Deze interventie van Vincent raakt de kern: alles wat iedere zuster zegt, is Gods woord, want zij heeft zich, vóór zij sprak, in gebed opengesteld voor de stem van God, en 'bijgevolg moeten wij ernaar luisteren als naar een inspiratie die God jullie gegeven heeft, voor jullie en voor ons' (IX, 389). Tegen deze achtergrond is het niet vreemd dat Vincent na de inbreng van een zuster uitroept: 'Oh! Die gedachte en dat woord, door deze zuster tot ons gesproken, het is het woord van God, het is de gedachte van God' (IX, 392). We moeten dit alles niet fundamentalistisch verstaan, als zou iedere uitspraak één op één het woord van God zijn in de leerstellige zin van het woord. Het gaat er eerder om dat in de loop van het gesprek de leiding van God ervaren wordt met het oog op de praktijk van de liefde. Daarbij telt iedere zuster mee, daarbij telt alles wat de zusters zeggen. Niets kan zomaar worden afgedaan als niet ter zake doend. Men zou kunnen denken:

Het is maar een gewoon meisje die deze reden en dat middel gevonden heeft – doet er niet toe! Het is God die het doet door haar. God heeft ze aan haar meegedeeld, het komt van God. Omdat ze van God komen, moeten ze voor jullie kostbaar zijn en moeten jullie ze zorgvuldig bewaren (IX, 401).

Korte terugblik

We hebben geprobeerd de Vincentiaanse spiritualiteit te beschrijven vanuit het kloosterontwerp dat Vincent en Louise voor ogen stond: een klooster binnenstebuiten. Uitgangspunt is de situatie van de allerarmsten. De Dochters van Liefde begeven zich in die situatie. Zij stellen zich bloot aan buiten. Wat Vincent doet is dit: hij geeft aan deze extraverte

leefwijze een weerbare binnenkant. Hij structureert het leven van de zusters vanuit drie stevige coördinaten: luisteren naar de zieken en zwakken, eerbied hebben voor God, heilige schroom. Dat is het nieuwe slot, dat zijn de tralies, dat is de sluier. Deze drie coördinaten hangen innerlijk samen: consequent luisteren naar de armen wordt gedragen door en is uitdrukking van het ontzag voor de Meester die zij present stellen, en dit eerbiedige luisteren vergt een uiterst schroomvolle terughoudendheid, om te voorkomen dat helpen ontaardt in machtsmisbruik. Deze drie beveiligingen van het contact tussen de armen en de zusters worden vervolgens als het ware versterkt en verinnerlijkt door twee kwartetten van oefeningen: de toe-eigening van vier deugden (liefde, nederigheid, gehoorzaamheid, geduld) en de inoefening van vier spirituele houdingen (ingetogenheid, zuiverheid, onthechting, stichting). Het hart van deze innerlijkheid is de liefde, maar, als wij het goed zien, de liefde wordt op haar beurt behoed voor corruptie door een zuivere en ingetogen gehoorzaamheid.